

Zdravstvena skrb u Jugoslavenskom zbjegu u Egiptu

Maja Kovačević Kuzmanić

Državni arhiv u Splitu
Ulica glagoljaša 18
HR – 21000 Split
maja@das.hr

Prethodno priopćenje
Primljeno: 24. 6. 2022.
Prihvaćeno: 3. 9. 2022.
364.69:613.5(497.1)364-56(620.3)
314.14(4971)(620.3)“1944/1945“
<https://doi.org/10.58565/vda.3.1.18>

Sažetak

U Državnom arhivu u Splitu, u fondu Jugoslavenski zbjeg u Egiptu sačuvana je cjelovita dokumentacija o zbjegu. Iako daleko od domovine, zbjeg u Egiptu ubrzo je organizirao svoj život. Centralni odbor zbjega upravljao je zbjegom preko šest odjela, od kojeg je jedan bio zdravstveno-higijenski. Ovaj rad opisuje uvjete života pojedinaca u zbjegu, probleme s kojima su se suočavali, higijenske uvjete i stanje zdravstvene skrbi. Nastoji se ukazati na povezanost higijenskih uvjeta i uvjeta zdravstvene skrbi na zdravstveno stanje u zbjegu, posebno u vezi s pojavom epidemija, te na stopu smrtnosti.

Ključne riječi: izbjeglice, zbjeg, Egipat, higijena, zdravstvena skrb, epidemije, stopa smrtnosti

Uvod

Kapitulacijom Italije narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji razmahala se do najširih granica i poprimila karakter općeg narodnog ustanka. U isto vrijeme njemačke okupacijske snage približavale su se Splitu i Dalmaciji pustošeći sela i ubijajući nemoćno stanovništvo. Da bi zaštitili civilno stanovništvo ovog kraja od opasnosti od nacističkih trupa, donesena je odluka da se ono pod zaštitom jedinica Narodnooslobodilačke vojske što prije prebaci na otoke srednje Dalmacije. Godine 1943., u studenom, u Vrboskoj na otoku Hvaru izabran je Centralni odbor zbjega koji je pod neposrednim rukovodstvom Oblasnoga narodnooslobodilačkog odbora (ONO) Dalmacije imao zadatak preuzeti svu brigu nad izbjeglicama i pred njemačkom ofenzivom privremeno ih smjestiti na najisturenijem otoku srednje Dalmacije, Visu.¹

Međutim, krajem 1943. godine, nakon nekoliko mjeseci, u dogovoru sa saveznicima zbog prevelikog broja izbjeglica počelo je njihovo sustavno prebacivanje s otoka Visa u Italiju, i to uglavnom preko luke Bari. Od prebačenog izbjegličkog stanovništva ostao je u Italiji manji dio, a glavnina stanovništva

---

1 Ante Palavršić, „Inventar arhivskog fonda Jugoslavenski zbjeg u Italiji i Egiptu“, *Arhivist* 1-2 (1963), dodatak XIV, CCCXXVII-CCCXLV.

bila je postupno savezničkim brodovima prevezena u Egipat, u Sinajsku pustinju u predjelu El Shatt.²

Dočekala nas je samo pustinja i beskonačni pustinjski pijesak. Ni traga zelenilu, ni traga nikakvom životu. Par zidanih zgrada, stotinjak ne dovršenih šatora, neprestano škrebetanje mašine drobilice. Zbjeg pruža cigansku sliku. Razbacana prtljaga. Grupe neispavanih ljudi, žena, djece, staraca, zdravih i bolesnih polegle na pijesak čekaju na svoj red u masovnoj, slabo organiziranoj dizifekciji rublja i kupanju ljudstva.³

Iako daleko od doma, zbjeg u Egiptu ubrzo je organizirao svoj život po uzoru na onaj u domovini. U zbjegu je bio proveden sistem političke vlasti sličan onomu na oslobođenom teritoriju u domovini.

Radi uspješnije organizacije cjelokupnog života i funkcioniranja društvenih službi čitav zbjeg bio je podijeljen na četiri logora, svaki od oko 6000 do 7000 ljudi.⁴ Svaki se logor sastojao od nekoliko rajona, a svaki je rajon obuhvaćao nekoliko desetaka šatora u kojima je živjelo deset do dvadeset osoba.⁵

Najviši organ narodne vlasti u zbjegu bio je Centralni odbor zbjega (COZ). Pod njim su bili logorski odbori zbjega (LOZ), a pod ovima rajonski odbori zbjega (ROZ) te je COZ preko logorskih i rajonskih odbora provodio organizaciju zbjega i upravljao životom i radom u njemu. COZ je bio za sudbinu izbjeglica odgovoran Oblasnom narodnooslobodilačkom odboru Dalmacije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije. COZ je u vezi sa svim važnim pitanjima direktno i preko Jugoslavenske vojne misije u Kairu surađivao s Glavnom komandom savezničkih snaga na Srednjem istoku.

Rad Zdravstveno-higijenskog odjela i problemi na koje je nailazio

Upravljački aparat zbjega kao dio Centralnog odbora sastojao se od šest odjela: Upravno-administrativnog, Gospodarskog, Prosvjetnog, Kulturno-informativnog, Zdravstveno-higijenskog i Tehničkog. Odjeli su se sastojali od nekoliko odsjeka, npr. Gospodarski odjel sastojao se od Odsjeka za ishranu, Odsjeka za kantinu, Odsjeka za odjeću i obuću te Odsjeka za blagajnu. Isti odjeli nalazili su se i pod logorskim i rajonskim odborima zbjega, tj. svaki je logor imao svoje odjele koji su slali izvještaje i izvršavali upute COZ-a.

2 Mateo Bratanić, „Hrvatski zbjegovi u Egipat 1943. – 1946.“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2009.), 71.-73.

3 Državni arhiv u Splitu (Hrvatska). HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu (1944. – 1946.), 2.1.5.2. Centralni odbor zbjega (COZ), Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

4 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

5 *Isto*

U Izvještaju za 1944. godinu navode se činjenice kako je već prvog dana dolaska zbjega u El Shatt zdravstveno stanje ljudi bilo loše. Ljudi su od putovanja bili umorni, neuhranjeni te masovno oboljeli od gripe i svraba,⁶ što je zahtijevalo hitnu liječničku pomoć. Odmah po dolasku stavljena je u funkciju logorska ambulanta, koja je bila smještena u dva dvokrilna šatora. U prvom je bila smještena apoteka i čekaonica, a u jednom dijelu šatora vršili su se pregledi. Drugi šator bio je samo za bolesnike oboljele od svraba. S obzirom na mnogo bolesnika i mali prostor, on nije zadovoljavalo njihove potrebe. Nekoliko mjeseci poslije dolaska podignuta su dva dodatna platnena šatora. Prvi je služio za apoteku i dio kao očna klinika, a drugi kao dječja poliklinika gdje su mala djeca u dobi do dvije godine dobivala mlijeko, kupanje i odgovarajuću zdravstvenu skrb.⁷

Slika 1. Dječja klinika u El Shattu. Izvor: HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu

- 6 Svrab ili šuga (lat. scabies) zarazna je bolest kože popraćena neugodnim svrabom i crvenkastim promjenama na koži. Uzročnik infekcije je grinja pod nazivom *Sarcoptes scabiei* var. *hominis*, okrugli, mali, često oku nevidljiv člankonožac prilagođen parazitskom načinu življenja na koži čovjeka. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/734> (pristupljeno 26. 7. 2022.)
- 7 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj za godinu 1944. (kut. 27)

Jedan od problema s kojim su se borili bio je vrlo siromašna lista od otprilike dvadeset lijekova. Problem nije bio samo ograničena lista lijekova nego je i sama količina i opskrba lijekovima bila nedostatna za njihove potrebe. U zapisniku redovitih sastanaka higijeničara navodi se kako je odlučeno da svaki logor vrati po jednu kantu kresola⁸ jer je bolnica ostala bez ikakvih dezinfekcijskih sredstava.⁹ Također se u godišnjem izvještaju navodi kako su zbog nestašice lijekova morali vapiti za najosnovnijim lijekovima (ricinusovo ulje, santonin¹⁰, calamine¹¹, sulfa preparati¹², kamilica i slično).¹³

Zbog što bolje zdravstvene skrbi u zbjegu i uočivši manjak obučenog osoblja, Ured za higijenu uputio je pukovniku Wrightu dopis s prijedlogom za otvaranje škole za zdravstvene pomoćnike u El Shattu.¹⁴ U prijedlogu se ukazuje na povećanu potrebu za izučenim osobljem u službi zdravstvenih pomoćnika. Budući da je u zbjegu bilo više žena nego muškaraca i da su muškarci već bili zaduženi za obavljanje drugih poslova, predlaže se da se otvori škola za zdravstvene pomoćnice gdje bi se obučilo oko pedeset zdravstvenih pomoćnica. Tečaj je svečano otvoren 16. kolovoza 1944., a završio je 27. rujna 1944. godine pisanim i usmenim ispitom. Uz predavanja tečaj je imao i praktične vježbe kojima su učenici upućeni u osnove prve pomoći, njege dojenčadi i male djece i imunizacije. U zdravstvenom priručniku,¹⁵ koji je služio za edukaciju zdravstvenog osoblja i pomoćnica, objašnjene su razne bolesti, njihovi simptomi, vrijeme inkubacije, liječenje i prevencija. Neke od sačuvanih cjelina u priručniku su: Uvod u bakteriologiju, Priljepčive bolesti, Epidemije i njihovo sprječavanje i suzbijanje, Cjepiva i lječkovi serumi, Sterilizacija i dezinfekcija i druge.

Da je uistinu postojala potreba za otvaranjem škole za zdravstvene pomoćnice, može se vidjeti i po odnosu broja kvalificiranog i nekvalificiranog osoblja. Na

8 Sredstvo za dezinfekciju. Izvor: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_01_13_300.html (pristupljeno 27. 7. 2022.)

9 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi, Zapisnici redovitih sastanaka higijeničara, od 6. 8. 1944. (kut. 28)

10 Lijek protiv crijevnih nametnika iz reda glista. Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54529> (pristupljeno 27. 7. 2022.)

11 Losion protiv upala na koži. Izvor: <https://www.healthline.com/health/calamine-lotion-uses> (pristupljeno 27. 7. 2022.)

12 Lijekovi za liječenje velikog broja bakterijskih i virusnih oboljenja. Izvor: <https://www.ordinacije.info/sulfa-lekovi-sulfonamidi/> (pristupljeno 27. 7. 2022.)

13 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj za godinu 1944. (kut. 27)

14 HR-DAST-23/2.1.5.5. COZ Zdravstveno-higijenski odjel, Tečajevi i škole za zdravstvene radnike, Dopis Ureda za higijenu El Shatt pukovniku D. E. Wright, USPHS, UNRRA, O. C. Centralnom komitetu, MERRA Camp, El Shatt, od 8. 7. 1944. (kut. 28)

15 HR-DAST-23/2.1.5.5. COZ Zdravstveno-higijenski odjel, Tečajevi i škole za zdravstvene radnike (kut. 28)

jednom spisu¹⁶ nalazi se sačuvan brojčani Popis nekvalificiranog i kvalificiranog osoblja zdravstvenog odjela iz kojega je očito kako od ukupnog broja osoblja (470 osoba) više od 59 % (281) nije bilo kvalificirano. Od 281 nekvalificiranoga 80 % (226) ima osnovnu školu, 15 % (44) stručnu i višu školu, a ostatak je nepismen (6) ili samouk (5). Od kvalificiranog osoblja (189 osoba) također je najviše, skoro 80 % (150), s osnovnom školom, a skoro 20 % (37) sa stručnim i višim školama, dok je dvoje nepismeno.

Slika 2. Škola za zdravstvene pomoćnice. Izvor: HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu

Rad Higijenskog odsjeka

Pod zdravstvenim odjelom osnovan je Higijenski odsjek. S obzirom na velik broj ljudi i loše uvjete u kojima su se našli, bilo je neophodno ustrojiti higijenski odsjek za provedbu brojnih radnji u sprečavanju zaraza i poboljšavanju uvjeta života u zbjegu.

16 HR-DAST-23/2.1.5.3. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Razni popisi (kut. 27)

U dopisu piše kako je izvršena reorganizacija zdravstvene službe i da je ona podijeljena na dva odsjeka: Opći zdravstveni i Higijenski odsjek.¹⁷ Po tome dopisu u poslove higijenske službe pripadaju poslovi vezani uz osobnu higijenu (ishrana, odijevanje, sport, organizacija cijepljenja, prva pomoć u nezgodama na terenu), higijenski prijedlozi tehničkim instalacijama, čistoća, dezinfekcija i dezinskcija, ženska higijena (higijena u svim ženskim udruženjima, dječjim kuhinjama, igralištima i *obdaništima*), higijensko obrazovanje (tečajevi iz higijene i sl.) i propaganda (organizacija propagande usmenim i pismenim putem, preko škola, slika, parola, filmova itd.). Na kraju dokumenta piše kako će rajonski odbori tjedno slati izvještaje *držeci se strogo stvarnosti*, a logorski odbor će zbir ovih izvještaja slati Centralnom odsjeku za higijenu. Između centralnog, logorskog i rajonskih odbora postojala je uska suradnja, ali ipak su logorski i rajonski odbori imali samostalnost i inicijativu za određene radnje.

U organizaciji svog života u zbjegu borili su se s uvjetima koji ne zadovoljavaju higijenski minimum. Sačuvan je dopis Higijenskog odsjeka o nestašici vode koje ponekad nema i po dva dana.¹⁸

Da je održavanje higijene bilo teško vidi se i po tome što nisu imali sapun, nego su ga morali samo izrađivati, a za izradu sapuna pronađeni su među spisima uputstva i recept na engleskom.¹⁹

Borili su se s miševima i štakorima koji su prenosili zarazu. To im je predstavljalo veliki problem, pa su bili primorani organizirati mišji tjedan i nagrađivati novcem za svakog mrtvog miša ili štakora. U zapisnicima redovitih sastanaka higijeničara navodi se kako je zbog velike pojave miševa, organiziran mišji tjedan s isplatom jednog pijastera²⁰ za svaki mišji rep.²¹ U dopisu Ureda za higijenu²² upozorava se na pojavu većeg broja štakora i miševa te se planira ponovno održavanje mišjeg tjedna. Navodi se kako je posljednji mišji tjedan imao vrlo lijep uspjeh: higijeničarima su

17 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi, Dopis logorskim odborima P-br.176/44, od 24. 5. 1944. (kut. 28)

18 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi, od 8. 8. 1944. (kut. 28)

19 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi, Fabrication of soap on industrial lines (kut. 28)

20 Pijaster (njemački Piaster < francuski piastre < talijanski piastra d'argento: srebrna, posrebrna ploča), opći naziv za srebrni novac koji se upotrebljavao u nekim zemljama na Istoku. Od XVII. st. vrsta osmanskoga novca; 1 pijaster težio je 19,24 grama, a dijelio se na 40 para. Također naziv za vrstu novca u Firenci (1377.), kao i za španj. peso koji se koristio u Europi. Kao novčana jedinica pijaster se koristi i danas (npr. Egipat, Libanon). Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48190> (pristupljeno 25. 4. 2022.)

21 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi, Zapisnici redovitih sastanaka higijeničara, od 6.8.1944. (kut. 28)

22 HR-DAST-23/2.1.5.4. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Higijenski odsjek, Spisi (kut. 28)

donesena 803 repa od štakora i miševa. Na kraju tog dopisa zaključuje se kako je u interesu svih da bude što manje glodavaca na području logora jer buhe od štakora ili miševa prenose kugu.

Higijenski odsjek upozorava na približavanje sezone muha te na pojavu slučajeva crijevnih bolesti i tifusa, mole da se sve voće i povrće prije jela, pogotovo ako se konzumira u sirovom obliku, sterilizira klorovom otopinom.²³ Bez odgovarajućih higijenskih propisa za prodaju voća na tržnici na kanalu i u arapskim kantinama, a posebno ako ljudi jedu to voće bez pranja, dolazi do širenja zaraze u logorima. U dnevniku o radu Zdravstvenog odjela²⁴ između ostalog vodila su se i dnevna zapažanja po kuhinjama gdje je ustanovljeno relativno loše stanje hrane. Skoro sva od dnevnih zapažanja navode kako je pronađena pokvarena hrana (blitva, krastavci, krumpiri, brašno, jaja, datule, mlijeko, banane...). Zbog promjene klime i nedovoljno voća i povrća u ishrani bili su primorani uvesti vitamin C i mlijeko mlađima, starijima i bolesnima.

Zdravstveno stanje zbjega i problemi s epidemijama

U Izvještaju o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u 1944. godini²⁵ o stanju zbjega navodi se kako je na dolasku zbjeg bio ušljiv, prljav i svrabljiv. *Bilo nam je odmah jasno. Zdravi postat će još zdraviji, a nježno, bolesno, staro imat će da prođe grdna iskušenja i položiti težak ispit.* Navodi se kako su u pojedinim šatorima bili svi bolesni i ležali u visokoj temperaturi po 10 – 12 dana. *Da situacija bude još teža „gibli“, pustinjnski vjetar, koji je nanosio masu pijeska u šatore puhao je vrlo često i stvarao teško duševno raspoloženje na zdrave i bolesne.* Može se zaključiti kako je već po samom dolasku zbjega u El Shatt započela borba s epidemijama.

Zbjeg je već po putu zahvatila epidemija gripe.²⁶ Dok je ona još trajala, logor je zahvatila epidemija kukurikavca (hripavca).²⁷ Kukurikavac je imao velike posljedice na mortalitet djece, često je bolest bila popraćena upalama pluća (*pneumonia*, epidemičnog karaktera), upala očiju, ušiju, kao i mnogobrojnim proljevima. Navodi

23 Isto

24 HR-DAST-23/1.1.5. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Dnevnik o radu zdravstvenog odjela (knj. 125)

25 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

26 Gripa je akutna infekcija dišnog sustava, uzrokovana virusom gripe. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/394> (pristupljeno 28. 7. 2022.)

27 Hripavac (pertussis, magareći kašalj, kukurikavac) klinički je i javnozdravstveno važna, akutna, visoko zarazna infekcija dišnog sustava, a karakteriziraju je napadi kašlja koji obično završavaju dugotrajnim, hripavim, kreštavim udahom. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/hripavac-pertussis> (pristupljeno 28. 7. 2022.)

se kako su poslije oboljenja od kukurikavca i proljeva djeca bila iscrpljena od duge bolesti, što je za posljedicu imalo dosta veliku smrtnost, osobito djece do dvije godine. Tijekom ljeta pojavila se u logoru epidemija ospica (morbili)²⁸ i zaušnjaka (epidemijski parotitis).²⁹

U izvještaje zdravstvenih odjela logora i zapisnicima redovitih sastanaka higijeničara navodi se da su zabilježeni slučajevi malarije³⁰, stjenice³¹, uši³², svrab, difterije³³, dizenterije³⁴ i tifusa³⁵. Borba s dizenterijom bila je toliko ozbiljna da je oformljena Komisija za suzbijanje dizenterije. Sačuvana je Knjiga zapisnika sastanaka Komisije.³⁶ Rad je raspodijeljen na tri sektora i to: higijenu, kuhinju i šatore. *Kroz*

28 Ospice su vrlo zarazna virusna bolest, karakterizirana osipom, kašljem, curenjem iz nosa, iritacijom očiju i visokom tjelesnom temperaturom. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/823-ch-0> (pristupljeno 28. 7. 2022.)

29 Zaušnjaci (mumps, epidemijski parotitis) akutna su, virusna, zarazna bolest koja najprije zahvaća žlijezde slinovnice, no upalom mogu biti zahvaćeni i ostali organi i tkiva (središnji živčani sustav, testisi, gušterača itd.). Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/868> (pristupljeno 28. 7. 2022.)

30 Malarija je zarazna bolest crvenih krvnih stanica koju uzrokuje jednostanični organizam *Plasmodium*.

Malarija se širi ubodom zaražene ženke komarca *Anopheles*. Izvor: <http://www.msđ-prirucnici.placebo.hr/msđ-za-pacijente/infekcije-i-zarazne-bolesti/zarazne-bolesti-izazvane-parazitima/malarija> (pristupljeno: 28.7.2022.)

31 Stjenice su nametnici od javnozdravstvenog značaja uglavnom zbog njihovih neugodnih uboda, a mogu predstavljati i ozbiljni zdravstveni problem radi psihološkog stresa uzrokovanog ubodima. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/clanak-stjenice> (pristupljeno: 28.7.2022.)

32 Ušljivost glave je parazitska bolest koju uzrokuju sitni ektoparazit uš (lat. *Pediculus humanus capitis*), veličine 2-3 mm. Uš živi u vlasitu i hrani se krvlju do koje dolazi bezbolnim ubodima. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/zdravlje-djece-i-mladih/1213> (pristupljeno 28.7.2022.)

33 Difterija je akutna zarazna bolest uzrokovana bakterijom *Corynebacterium diphtheriae* karakterizirana lokalnim upalnim promjenama (tonzile, ždrijelo, grkljan i nos) te izraženom toksemijom i oštećenjem udaljenih organa. Izvor: <https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/difterija> (pristupljeno 29.7.2022.)

34 Dizenterija je crijevna bolest, jedna od najzaraznijih bolesti, u narodu poznata kao griza, srdobolja ili šigelozna (uzročnik bakterija *Shigella*). Bolest se može prenijeti zagađenom hranom, u nehygijskim uvjetima, prljavim rukama, oralno, bakterije se u prljavim uvjetima šire putem stolice. Bakterije uzrokuju akutnu infekciju crijeva, razmnožavaju se u sluznici debelog crijeva, dovode do proljeva, u teškom obliku sa sadržajem krvi, dovode do dehidracije, povišene temperature i bolova u truhu. Izvor: <https://www.arz.hr/dizenterija/> (pristupljeno 29. 7. 2022.)

35 Trbušni tifus je zarazna bolest koju uzrokuje bakterija *Salmonella typhi*. Bakterije trbušnog tifusa nalaze se u fecesu i mokraći zaraženih ljudi. Zbog nedovoljnog pranja ruku nakon stolice ili mokrenja može se prenijeti *Salmonella typhi* u hranu ili uredaje za opskrbu vodom. Muhe mogu prenijeti bakterije izravno iz fecesa na hranu. Izvor: <http://www.msđ-prirucnici.placebo.hr/msđ-za-pacijente/infekcije-i-zarazne-bolesti/zarazne-bolesti-uzrokovane-bacilima/trbusni-tifus> (pristupljeno 26. 7. 2022.)

36 HR-DAST-23/1.1.5. COZ, Zdravstveno – hygijski odjel, Zapisnik sastanaka komisije za suzbijanje dizenterije (knj. 126)

diskusiju i po izlaganjima drugova sa rejonu, dokazalo se je da je rad po higijeni imao najvažnijeg utjecaja na suzbijanje bolesti. Za vrijeme rada ove komisije primjećuje se poboljšanje čistoće po svim rejonskim vodama i zahodima.

U zdravstvenom priručniku³⁷ pod cjelinom „Epidemije i njihovo sprječavanje i suzbijanje“ nalaze se jasne upute i saznanja o suzbijanju zaraznih bolesti. Navodi se kako je mnogo lakše suzbiti zarazne bolesti ako se profilaktične mjere uvedu pri pojavi prvog slučaja, nego kad se bolest već raširi među pučanstvom. Naglašava se važnost obavještajne službe kod zaraznih bolesti, svaki slučaj zarazne bolesti liječnik ili higijeničar mora prijaviti sanitetskim vlastima. Dužnost je sanitetskih vlasti vođenje statistike, pronalaženje izvora zaraze i provedba mjera sprječavanja širenja zaraze. Ovisno o osobinama bolesti i mogućnostima širenja (dodirom, kapljicama koje nosi dah ili izmetom) bolesnici se ili izoliraju ili upućuju u bolnicu na odjel za zarazne bolesti. Osobe koje su bile u dodiru s bolesnikom izoliraju se dok ne prođe vrijeme inkubacije te se može vidjeti jesu li i one zaražene. Ukazuje se na važnost pridržavanja općih propisa higijene u sprečavanju epidemija, a da bi ta poruka brže i lakše došla do pojedinaca, preporučuju propagandu putem sastanaka, predavanja, plakata, letaka i filmova.

Na oglasnim pločama u logorima izbjeglice su se mogle informirati o zdravstvenim novostima i mjerama. U oglasu logora II³⁸ upozorava se na pojavu velikih boginja.³⁹ Piše kako je obolio glavni liječnik u bolnici u logoru I te kako je ova bolest opasna, ima visoku smrtnost i lako se širi, stoga je neophodno poduzeti stroge mjere kako bi se spriječila opasnost. Budući da je glavni liječnik dr. Dod pri pregledavanju pacijenata dolazio u dodir s mnogim ljudima, pa bi mogla postojati opasnost da je još neko inficiran, zabranjuje se svakome bilo kakvo kretanje iz logora, a isto tako i kretanje iz logora u logor. Navodi se kako će se dozvole za kretanje izdavati samo u najhitnijim slučajevima. Oglas završava apelom: *Apelujemo na članove zbjega da se u vlastitom interesu pridržavaju uputa i da i ovom prilikom pokažemo svoju svijest.* Među ostalim oglasima logora II, sačuvan je i oglas⁴⁰ gdje se poziva na ponovno

37 Predavanja o zaraznim bolestima uvedena su na Medicinskom fakultetu u Zagrebu školske godine 1937./ 38. Predavao je internist Vinko Vuletić, a vježbe su se održavale u Bolnici za zarazne bolesti. Dvije godine kasnije (1940.) na Medicinskom fakultetu u Zagrebu sazrijeva odluka o osnivanju katedre za infektologiju, a Fran Mihaljević je bio imenovan voditeljem predmeta za zarazne bolesti, najprije za odrasle, a zatim i za djecu. Vidi: Tatjana Jeren, Povijest razvoja infektološke službe na tlu Hrvatske, *Infektološki glasnik* 25, Zagreb 2005., 129.

38 HR-DAST-23/2.2.2.2.1. Logor II, Zdravstveno-higijenski odjel, Spisi, Oglas od 4. 5. 1944. (kut. 42)

39 Velike boginje (variola) su vrlo zarazna bolest uzrokovana virusom varirole, koji pripada porodici Orthopoxviridae. Smrtnost od velikih boginja iznosi i do 30%. Izvor: <http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/infektologija/ostali-virusi/velike-boginje> (pristupljeno 29. 7. 2022.)

40 HR-DAST-23/2.2.2.2.1. Logor II, Zdravstveno-higijenski odjel, Spisi, Oglas od 17. 7. 1944. (kut. 42)

Slika 3. Polaznice škole za zdravstvene pomoćnice. Izvor: HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu

cijepljenje protiv velikih boginja, s obzirom na to da su svi procijepljeni pri dolasku u El Shatt, ali kod nekih nije bila uspješna (nije se stvorila krasta). Da bi što više osoba u zbjegu bilo upoznato s novostima, oglas se najprije čitao za vrijeme jela, a potom ga se izložilo na javno mjesto, na oglasnu ploču.

Boljom organizacijom zdravstvenog odjela i uspostavom bolje kontrole higijene u kuhinjama, zahodima i šatorima poboljšana je zdravstvena situacija u zbjegu, ali po dopisima iz Zdravstvenog odjela COZ-a iz prosinca 1945. godine može se zaključiti da je borba protiv epidemija trajala tijekom cijelog boravka u zbjegu. Sačuvana je obavijest iz prosinca 1945. godine da će se vršiti cijepljenje protiv trbušnog tifusa.⁴¹ Navodi se kako je to uobičajeno cijepljenje za tropske krajeve te da se mora provesti docjepljivanje svakih šest mjeseci. U drugom dopisu iz prosinca 1945. sačuvana je obavijest da se moraju javiti svi koji nisu primili cjepivo protiv tifusa i djeca do četrnaest godina koja će u isto vrijeme primiti cjepivo protiv difterije.⁴²

41 HR-DAST-23/2.1.5.1. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Spisi, br. 4186/45 (kut. 26)

42 HR-DAST-23/2.1.5.1. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Spisi, broj 4248/45 (kut. 26)

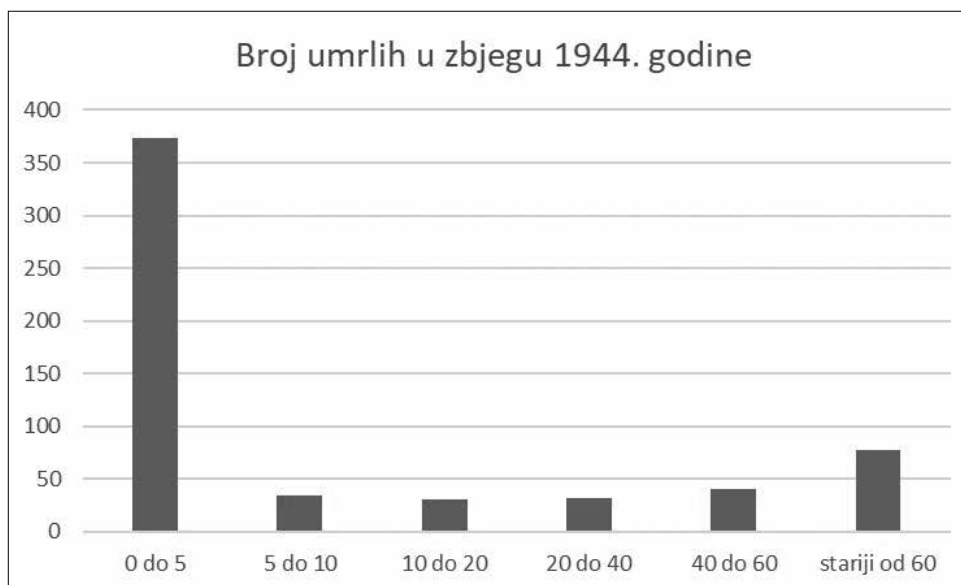
Slika 4. Zdravstvena skrb u El Shattu. Izvor: HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu

Smrtnost tijekom boravka u zbjegu

Prema podacima iz Izvještaja o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u godini 1944.⁴³ u zbjegu je te godine umrlo 147 djece u dobi do 1 godine; 118 djece u dobi od 1 do 2 g.; 65 od 2 do 3 g.; 44 od 3 do 5 g.; 35 od 5 do 10 g.; 31 od 10 do 20 g.; 32 od 20 do 40 g.; 40 od 40 do 60 g.; 77 osoba preko 60 godina; ukupno 589 osoba. Može se vidjeti da je od ukupnog broja umrlih, njih 374 (63,5 % ukupnog broja umrlih) bilo djeca u dobi do 5 godina. Poslije djece najveći broj umrlih bio je u dobi od preko 60 godina, 77 osoba (13 % ukupnog broja umrlih).

---

43 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

Graf 1. Prikaz broja umrlih u Zbjegu 1944. godine. Izvor: Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u 1944. godini

Vezano uz zdravstveno stanje djece navode se podaci o zabrinjavajućem stanju djece mlađe od 3 godine.⁴⁴ Zapažen je nagli porast mortaliteta spomenutih godišta u svim logorima. Kao uzrok visokom mortalitetu navode se upala pluća i proljevi te kao podupirući faktor klima (nagli porast temperature), slaba nastamba (veliki broj zbjega stanuje u malim jednokrlnim šatorima), neispravna ishrana i velik broj zaraženih kojima malobrojni saveznički liječnici nisu mogli pružiti odgovarajuću zdravstvenu skrb. Ukazuje se na problem nepoznavanja jezika i potrebe tumača (u većini slučajeva vrlo loših) savezničkim liječnicima koji su bili Englezi i Amerikanci, što je sigurno otežavalo ispravno postavljanje dijagnoza i samo liječenje bolesnika. Kasnije tijekom godine došla su četiri domaća liječnika, što je po njihovim riječima bila velika utjeha i potpora.

U Matičnoj knjizi umrlih logora II⁴⁵, uzetom kao uzorak, upisana je u 1944. godini 151 osoba, a 1945. godine 33 osobe (od br. 152. do 184.). Od uzroka smr-

⁴⁴ *Isto*

⁴⁵ HR-DAST-23/1.1.1. COZ, Upravno-administrativni odjel, Matična knjiga umrlih logora II (knj. 28)

ti najčešće se navode tuberkuloza⁴⁶, difterija, dizenterija, marasmus⁴⁷, enteritis⁴⁸, srčana oboljenja, karcinom, meningitis⁴⁹, upala pluća ali i automobilska nesreća, udavljenje, nesretni slučaj i starost. Djeca starija od pet godina imala su naveden kao uzrok smrti upalu pluća (pneumonija), tuberkulozu ili meningitis; dok su kod mlađih navedeni uzroci smrti difterija, dizenterija, upala pluća, marasmus ili enteritis. Analiziranjem podataka upisanih u Matičnu knjigu umrlih logora II došlo se do ovih rezultata: za 1944. godinu u logoru II od ukupnog broja umrlih 59 % (89 djece) bila su djeca u dobi do 5 g., 9% (14 djece) djeca su od 6 do 10 g., a u 1945. godini od ukupnog broja umrlih 27 % (9 djece) bilo je u dobi do 5 godina; što odgovara podacima ukupnoj smrtnosti djece u zbjegu.

Može se uočiti manji broj umrlih 1945. godine u odnosu na 1944. godinu (sa 151 na 33 osobe). Dijelom je to zbog početka repatrijacije zbjega, a dijelom i zbog toga, kako smo vidjeli po izvještajima, što je uspostavljena bolja organizacija zdravstvene skrbi i bolja higijena zbjega. Podaci iz Matične knjige umrlih govore kako je uzrok većini smrti u logoru bilo nekoliko zaraznih bolesti koje su harale zbjegom. Isto tako iz podataka može se uočiti da je najveći broj umrlih bio među najmlađom populacijom jer su najmlađi najosjetljiviji na loše uvjete života, manjak mlijeka, svježeg voća i povrća i na manjak odgovarajuće zdravstvene skrbi koju su imali s obzirom na nedostatak liječnika i nestašicu lijekova. Može se zaključiti kako se smrtnost smanjila 1945. u odnosu na 1944. godinu zbog poboljšanja higijene, životnih uvjeta i bolje organiziranosti zdravstvene skrbi.

Rasprava: Smrtnost – jučer i danas

Prikazana je analiza broja umrlih u zbjegu iz 1944. godine i usporedba tih podataka s podacima u Hrvatskoj u 2020. godini za vrijeme pandemije bolesti COVID-19,

46 Tuberkuloza je zarazna bolest uzrokovana bacilom tuberkuloze, *Mycobacterium tuberculosis*, koji prvenstveno zahvaća pluća, ali se može pojaviti i u bilo kojem organu. Izvor: <https://www.zzzjzdnz.hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/tuberkuloza-tbc> (pristupljeno 29. 7. 2022.)

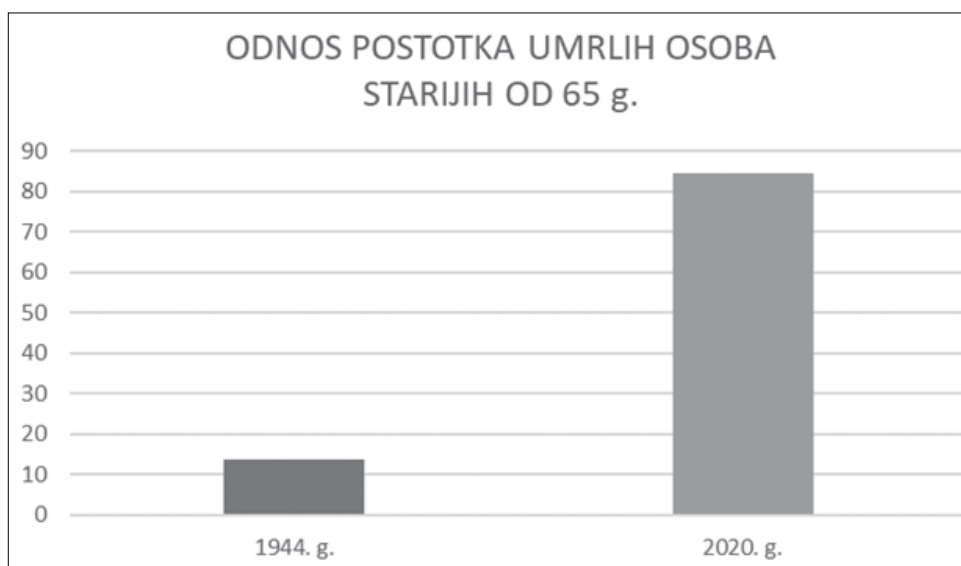
47 Marasmus je oblik teške pothranjenosti. Može se pojaviti kod svakoga tko ima ozbiljnu pothranjenost, ali najčešće se javlja kod djece. Obično se javlja u zemljama u razvoju. Izvor: <https://prirucnik.hr/marasmus-simptomi-liječenje-i-jos-mnogo-toga/> (pristupljeno 27. 4. 2022.)

48 Gastroenteritis je općeniti pojam za skupinu bolesti koje su obično uzrokovane infekcijom, a dovode do simptoma kao što su gubitak apetita, mučnina, povraćanje, blagi do teški proljev, grčevi i neugoda u želucu. Zajedno s tjelesnim tekućinama gube se elektroliti, naročito natrij i kalij. Za odraslu osobu uglavnom neugoda, ali za vrlo bolesnu, vrlo mladu ili staru, elektrolitska neravnoteža može dovesti do po život opasne dehidracije. Izvor: <http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-za-pacijente/probavne-bolesti/gastroenteritis> (pristupljeno 27. 4. 2022.)

49 Meningitis je bolest karakterizirana upalom ovojnice mozga (meninga) i kralježnične moždine. Uzrokuju ga virusi, bakterije, gljivice i iritativno djelovanje kemijskih supstancija. Izvor: <https://www.plivazdravlje.hr/bolest-clanak/bolest/46/Meningitis.html> (pristupljeno 29. 7. 2022.)

kako bi se pokazalo koliko su napredak u zdravstvenoj skrbi i bolji higijenski uvjeti utjecali na stopu smrtnosti. Zanimljiva je usporedba broja umrlih u Hrvatskoj 2020. za vrijeme trajanja pandemije i tijekom boravka u zbjegu, s obzirom na to da su se 1944. godine dolaskom u zbjeg borili s raznim epidemijama.

Prema podacima iz Izvještaja o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u godini 1944.⁵⁰ može se vidjeti da su od ukupnog broja umrlih, njih 374 (63,5 % ukupnog broja umrlih) bila djeca u dobi do 5 godina. Poslije djece, najveći broj umrlih 1944. bio je u dobi od preko 60 godina 77 osoba (13 % ukupnog broja umrlih), ali njihov udio u ukupnom broju umrlih bio je znatno manji nego udio djece. Za razliku od podatka kako je u Hrvatskoj u 2020. godini umrlo 48 126 osoba u dobi od 65 i više godina, koji čine 84,4 % ukupno umrlih (Graf 2).⁵¹ U današnje vrijeme puno je veći postotak umrlih stariji od 65 godina zbog sve boljih uvjeta zdravstvene skrbi i napretka u medicini, raznih suplemenata prehrani i boljih uvjeta života koji dovode do porasta očekivanog trajanja života, dok je u zbjegu umrlo više male djece koja su najosjetljivija na promjene klime, loše prehrambene i higijenske uvjete i na neodgovarajuću zdravstvenu skrb.

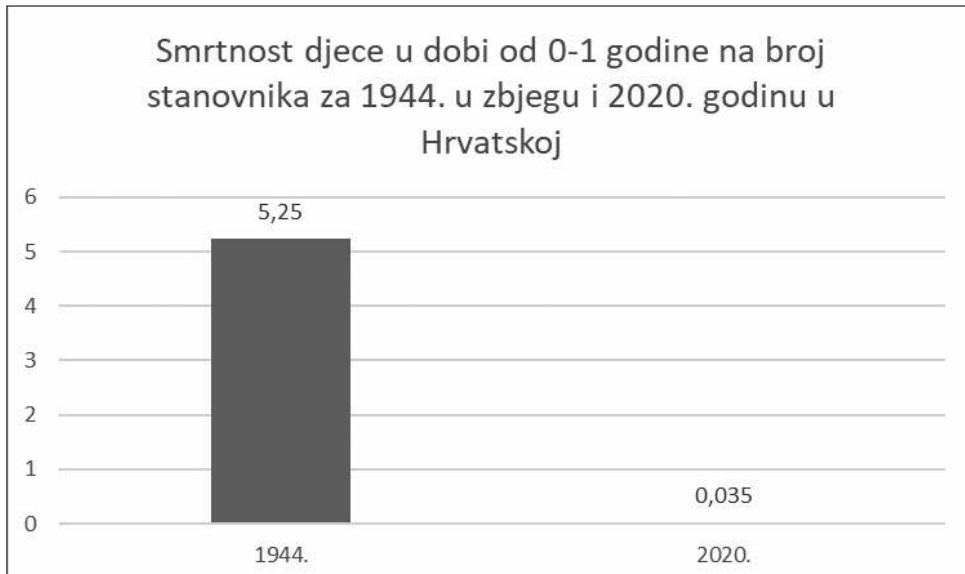

Graf 2. Odnos postotka umrlih osoba starijih od 65. godina za 1944. i 2020. godinu. Izvor: izračun autora

50 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

51 Bilten Umrla 2020., Izvor: Državni zavoda za statistiku, https://www.hzjz.hr/wpcontent/uploads/2021/10/Bilten_Umrla-_2020.pdf (pristupljeno 2. 5. 2022.)

U Hrvatskoj je u 2020. godini umrlo 142 dojenčadi (djeca do godine dana). Za usporedbu, prema podacima iz Izvještaja o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na Bliskom istoku u godini 1944.⁵² u zbjegu je te godine umrlo 147 djece do 1 godine, više nego 2020. godine u Hrvatskoj koja je po procjeni imala 4 047 680 stanovnika⁵³, a u zbjegu se nalazilo samo oko 28 000 osoba⁵⁴. Kada usporedimo smrtnost djece u dobi do 1 godine na broj stanovnika, za 1944. godinu za zbjeg iznosi 5,25 dok za 2020. godinu za Hrvatsku samo 0,035⁵⁵(Graf 3).

Graf 3. Smrtnost djece u dobi do 1 godine na broj stanovnika za 1944. u zbjegu i 2020. godinu u Hrvatskoj. Izvor: izračun autora

Stopa rizika od siromaštva određena prema pragu rizika od siromaštva iz 2012. jest pokazatelj koji uzima u obzir promjene u troškovima života i izračunata je na temelju deflacioniranog praga rizika od siromaštva iz 2012. godine. Ta je stopa u 2020. iznosila 9,2 % i upućuje na manji broj osoba u riziku od siromaštva u 2020. u odnosu na 2012. kada je stopa rizika od siromaštva iznosila 20,4 %.⁵⁶ Opadanje

52 HR-DAST-23/2.1.5.2. COZ, Zdravstveno-higijenski odjel, Izvještaji, Izvještaj o zdravstvenom stanju jugoslavenskog zbjega na bliskom istoku u godini 1944. (kut. 27)

53 Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2020., Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9931> (pristupljeno: 3. 8. 2022.)

54 Mateo Bratanić, „Hrvatski zbjegovi u Egipt 1943. – 1946.“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2009.), 70.

55 Izračun autora.

56 Pokazatelji siromaštva i socijalne uključenosti u 2020. Izvor: Državni zavod za statistiku <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/10019> (pristupljeno 3. 8. 2022.)

stope rizika od siromaštva pokazatelj je poboljšanja životnih uvjeta u Hrvatskoj. Možemo samo zamisliti koliko su se životni uvjeti poboljšali u odnosu na vrijeme zbjega 1944. i 1945. godine. U zbjegu su česte bile nestašice vode, lijekova, sapuna, voća i povrća, što je sada uvijek dostupno. Živjeli su u prenapučenim šatorima, u teškoj klimi u pustinji s vrućim danima i hladnim noćima, na koju nisu navikli. Po stopi smrtnosti može se uočiti kako su u zbjegu najviše stradali najosjetljiviji, kao što su mala djeca. Može se zaključiti kako su uvjeti života, higijena, dostupnost i napredak zdravstvene skrbi imali utjecaja na smanjenje stope smrtnosti, kako od 1944. do 1945. godine tako i u razdoblju od trajanja zbjega do 2020. godine.

Zaključak

Unatoč brojnim problemima s kojima su se borili dolaskom u zbjeg, od nedostatnog broja liječnika i kvalificiranog zdravstvenog osoblja, ograničenih lista lijekova, nedovoljnog broja šatora, nestašice vode, nekvalitetne prehrane s malo voća i povrća, nezadovoljavajuće razine higijene i sl., s vremenom su se uspjeli bolje organizirati i prebroditi te poteškoće. Raznim akcijama kao što je organizirani dolazak naših liječnika, organizacija tečaja za zdravstvene pomoćnike i obuka dijela osoblja iz zbjega, karantenama logora zahvaćenih epidemijama, propagandnim mjerama (letci, obavijesti, sastanci,..) i sl. uspjeli su poboljšati zdravstveni i higijenski standard u zbjegu, a time i zdravstveno stanje u zbjegu. To se može vidjeti i u stopi smrtnosti koja je bila najveća u početku zbjega, a sve manja kako je vrijeme prolazilo. Iz usporedbe smrtnosti dojenčadi (djeca do godine dana) tada u zbjegu i 2020. godine u Hrvatskoj može se vidjeti u kakvim su lošim higijenskim i zdravstvenim uvjetima živjeli s obzirom na to da je u zbjegu najveća bila smrtnost sasvim male djece koja su najosjetljivija na loše uvjete života i neodgovarajuću zdravstvenu skrb. U zbjegu 1944. godine, u kojemu je bilo oko 28 000 osoba, umrlo je jednako dojenčadi kao i u cijeloj Hrvatskoj 2020. godine. Iz podataka umrlih za 1944./1945. može se zaključiti kako su bolja organiziranost i rad Zdravstvenog odjela i Higijenskog odsjeka, bolji uvjeti života, bolji higijenski uvjeti, dostupnost i napredak zdravstvene skrbi imali utjecaja na smanjenje stope smrtnosti.

IZVORI I LITERATURA:

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Splitu (Hrvatska)

HR-DAST-23 Jugoslavenski zbjeg u Egiptu (1944. – 1946.)

Ostali izvori:

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48190> (pristupljeno 25. 4. 2022.)

Državni zavod za statistiku <https://podaci.dzs.hr/hr/> (pristupljeno 2. 5. 2022.)

Narodne novine (Zagreb), 2009.

Zavod za javno zdravstvo Naslovna | ZZZJZDNZ.HR (pristupljeno 29. 7. 2022.)

Literatura:

Barbić, Mate. „Jugoslavenski zbjeg u južnoj Italiji i Egiptu (1943-1946)“. *Zbornik instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije*, 3, Split, 1975, 797-807.

Bogdanić, Neven. *El Shatt naš nezaboravljeni. 50. obljetnica Hrvatskog zbjega na Sinaju 1944. – 1994.* Split, 1994.

Bratanić, Mateo. „Hrvatski zbjegovi u Egiptu 1943. – 1946.“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2009.

Gizdić, Drago. „Dalmatinski zbjeg u Italiji i Egiptu“. *Mogućnosti*, 8, Split, 1961, 732-766.

Jaman, Nada. „Povratak jugoslavenskog zbjega iz Italije i Egipta (1945-1946)“. *Oslobođenje Hrvatske 1945. godine – zbornik*, Zagreb, 1986, 539-555.

Jeren, Tatjana. „Povijest razvoja infektološke službe na tlu Hrvatske“. *Infektološki glasnik* 25 (2005), 129.

Nola, Danica. *El-Shatt. Školske novine*, Zagreb, 1988.

Palavršić, Ante. „Inventar arhivskog fonda Jugoslavenski zbjeg u Italiji i Egiptu“. *Arhivist* 1-2 (1963), dodatak XIV.

Palčok, Zoran. „Zapisi o zbjegu u Africi”. *Kulturni radnik*, 7-8, Zagreb, 1951, 380-387.

Plenča, Dušan. „Jugoslavenski zbjeg u Italiji i Egiptu“. *Istorija radničkog pokreta – Zbornik radova*, 4, Beograd, 1967, 335-477.

Health care in Yugoslavian Refugee Camp in Egypt and their struggle with epidemics

Summary

The State Archives in Split houses the entire collection of preserved documents on Yugoslavian Refugee Camp in Egypt. Although they were far away from their homes, the refugees in Egypt soon organised their lives. The Central Committee of the camp managed it through six different departments, including the Department of Health and Hygiene. The author of the article describes the conditions in which refugees had to live and problems arising from living in the tents, thus affecting their hygiene and health care. Issues such as shortage of water and soap, rat infestation, few and scarce medical supplies, shortage of medical staff, etc. resulted in poor health conditions and the overall health care. The aim is to point out the connection between hygienic conditions and health care conditions with the health state of refugees, especially in connection with the occurrence of epidemics and the mortality rate. They fought with several epidemics: influenza, pertussis, measles, scabies, etc. In comparison, the mortality rate of infants in 1944 in the Refugee Camps with 28 000 people and in all of Croatia with over 4 million people in 2020 was almost the same. When we compare mortality rates in the Camps in 1944 and 1945, it can be concluded that with better organization of health care, more doctors and nurses, more medicine and better hygiene standards, the effect was a lower mortality rate.

Keywords: refugees, camps, Egypt, hygiene, health care, epidemics, mortality rate